

ТА'ЛИМ ТИЗИМИДА О'QITUVCHILARNI TANLASH JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISHDA KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN YONDASHUV

Akmaljon Raxmonov Akramjonovich
ISMA Latviyaning Axborot Tizimlari
Menejmenti
Oliy Maktabining Farg`ona Filiali
o`qituvchisi
(raxmonov2786@gmail.com
+998930543453)

Annotatsiya

Ushbu maqolada ta'lim tizimida o'qituvchilarni tanlash jarayonini kompetensiyaga asoslangan yondashuv orqali takomillashtirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda zamonaviy ta'limning sifat ko'rsatkichlari, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi, shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalarning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada o'qituvchilarni tanlashda an'anaviy test va suhbat usullaridan tashqari, kompetensiyaga asoslangan baholash modeli — **“Professional kompetensiya profili”** joriy etish taklifi ilgari suriladi. Mazkur yondashuv orqali o'qituvchi nomzodlarining pedagogik, kommunikativ, reflektiv va innovatsion salohiyatini aniqlash, shuningdek, ularni kasbiy rivojlanish yo'nalishlariga yo'naltirish imkoniyati yaratiladi. Tadqiqot natijalari O'zbekiston ta'lim tizimida HR boshqaruvining samaradorligini oshirish hamda o'qituvchi tanlash jarayonida shaffoflikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar:

ta'lim tizimi, o'qituvchini tanlash, kompetensiya, HR boshqaruvi, kasbiy rivojlanish, baholash tizimi, innovatsion yondashuv, pedagogik salohiyat.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida ta'lim sifati nafaqat jamiyatning madaniy va intellektual rivojlanishini, balki mamlakatning xalqaro miqyosdagi raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy strategik omillardan biri sifatida qaralmoqda. Zamonaviy dunyoda iqtisodiyotning innovatsion yo'nalishda rivojlanishi, texnologik yangiliklarning tez sur'atlarda kirib kelishi, shuningdek, axborot oqimining keskin ortishi inson kapitalining sifatiga bo'lgan talabni yanada oshirdi. Shu sababli, ta'lim tizimi — ayniqsa, unda faoliyat yuritayotgan o'qituvchilar tarkibi va salohiyati — milliy taraqqiyotning poydevorini tashkil etadi.

Shu nuqtai nazardan, o'qituvchilarni tanlash, tayyorlash va ularning kasbiy rivojlanish jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etish bugungi kunda ta'lim siyosatining eng muhim va dolzarb masalalaridan biriga aylandi. Chunki o'qituvchi shunchaki bilim yetkazuvchi emas, balki yosh avlodda tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantiruvchi asosiy shaxsdir. Shu bois, o'qituvchini tanlashda nafaqat uning bilim darajasi yoki diplomiga, balki uning shaxsiy sifatleri, kasbiy kompetensiyasi, muloqot madaniyati, jamoada ishlash qobiliyati va o'quvchilarga ijobiy psixologik muhit yaratish mahoratiga ham alohida e'tibor qaratilishi lozim.

An'anaviy yondashuvlarda o'qituvchi tanlash mezonlari ko'pincha faqat rasmiy hujjatlar, attestatsiya natijalari yoki test sinovlariga asoslangan. Bu esa nomzodning haqiqiy kasbiy salohiyati va insoniy fazilatlarini to'liq aniqlash imkonini bermaydi. Hozirgi davrda esa ta'lim tizimi uchun **kompetensiyaga asoslangan yondashuv** muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu yondashuv o'qituvchini faqat nazariy bilimlar asosida emas, balki uning amaliy faoliyatda o'z bilimini qo'llay olish qobiliyati, innovatsion fikrlashi, muammolarni tahlil qilib yechim topa olish salohiyati orqali baholashni nazarda tutadi.

Kompetensiyaga asoslangan tanlov jarayoni o'qituvchi nomzodlarining kasbiy mahoratini, pedagogik yondashuvlarini, shaxsiy motivatsiyasini, o'quvchilarga nisbatan empatiya va bag'rikenglik darajasini aniqlash imkonini beradi. Bunday tizimning joriy etilishi ta'lim sohasida inson resurslarini boshqarish sifatini oshirish,

eng munosib kadrlarni tanlab olish hamda ta'lim sifati va natijadorligini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv o'qituvchini tanlashda "nima biladi?" degan an'anaviy savoldan ko'ra, "nima qila oladi?", ya'ni o'z bilim va ko'nikmalarini real pedagogik faoliyatda qay darajada samarali qo'llay olishi masalasini markazga qo'yadi. Bunday yondashuvda o'qituvchining faqat nazariy bilim darajasi emas, balki uning amaliy faoliyati, muammoli vaziyatlarda yechim topish qobiliyati, ijodiy fikrlash darajasi va o'quvchilarga ta'sir ko'rsatish salohiyati asosiy mezon sifatida qaraladi.

Mazkur konsepsiya o'qituvchini shunchaki bilim yetkazuvchi emas, balki o'quvchilarning shaxsiy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishini boshqaruvchi mutaxassis sifatida baholashga imkon yaratadi. Shu sababli, tanlov jarayonida nomzodning kasbiy kompetensiyalari, kommunikativ madaniyati, raqamli texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalari, shuningdek, ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llay olish darajasi chuqur tahlil qilinadi.

Kompetensiyaviy yondashuv quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

- Kasbiy tayyorgarlikning amaliy yo'naltirilganligi – nomzodning o'quv jarayonini tashkil etish, dars rejasini ishlab chiqish, o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish va baholashdagi real qobiliyatini aniqlash.
- Ijodiy va refleksiv fikrlashni baholash – o'qituvchi o'z faoliyatini tahlil qilib, kamchiliklardan xulosa chiqara olishi va yangi pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish salohiyatiga ega bo'lishi.
- Muloqot va ijtimoiy kompetensiya – jamoada ishlash, o'quvchi, ota-ona va hamkasblar bilan samarali aloqa o'rnatish qobiliyatini aniqlash.
- Innovatsion faoliyatga tayyorlik – raqamli texnologiyalar, onlayn ta'lim vositalari va zamonaviy pedagogik metodlarni o'quv jarayoniga tatbiq eta olish salohiyati.

Natijada, kompetensiyaga asoslangan tanlov tizimi o'qituvchilarni tanlashda subyektiv baholashdan voz kechib, obyektiv mezonlar asosida eng mos va kasbiy jihatdan yetuk nomzodlarni aniqlash imkonini beradi. Bu esa ta'lim sifatini oshirish, o'qituvchilar faoliyatida ijodkorlik va mas'uliyatni kuchaytirish, shuningdek, ta'lim muassasalarida raqobatbardosh inson kapitalini shakllantirish uchun mustahkam zamin yaratadi.

1. Kasbiy kompetensiya – fan bo'yicha chuqur bilim va uni o'quvchilarga yetkazish ko'nikmasi.

Kasbiy kompetensiya — bu o'qituvchining o'z mutaxassislik fani bo'yicha chuqur nazariy bilim, amaliy ko'nikma va metodik mahoratga ega bo'lishini, shuningdek, bu bilimlarni o'quvchilarga samarali tarzda yetkazish, ularning bilim olish jarayonini boshqarish va yo'naltira olish qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur kompetensiya o'qituvchining kasbiy faoliyatidagi asosiy tayanch poydevor bo'lib, ta'lim sifati, o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishi va ularning natijadorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Kasbiy kompetensiyaga ega o'qituvchi nafaqat o'z fani bo'yicha mukammal nazariy bilimga, balki shu bilimlarni real o'quv muhitida qo'llay olish salohiyatiga ham ega bo'ladi. U ta'lim mazmunini o'quvchilarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va tayyorgarlik darajasiga moslab bayon eta oladi. Bundan tashqari, u o'z fanini zamonaviy metodlar, interaktiv texnologiyalar va raqamli vositalar orqali o'qitadi, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, muloqot va muammoni hal etish kabi 21-asr ko'nikmalarini shakllantira oladi. Kasbiy kompetensiyaning muhim jihatlaridan biri — o'qituvchining o'z fanini o'qitish metodikasini chuqur bilishidir. Bu esa darsni rejalashtirish, maqsadni aniqlash, baholash mezonlarini to'g'ri tanlash, o'quv materiallarini tizimlashtirish va o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirishni o'z ichiga oladi. Shuningdek, kompetent o'qituvchi fanlararo integratsiyani amalga oshira oladi, ya'ni o'z fanini boshqa fanlar bilan bog'lab o'qitadi, bu esa o'quvchilarda bilimlarni hayotiy kontekstda qo'llash qobiliyatini rivojlantiradi. Kasbiy kompetensiya doimiy o'sishni talab etadi. Shu sababli, zamonaviy o'qituvchi o'z fanidagi yangiliklardan xabardor bo'lishi, ilmiy maqolalarni

o'qib borishi, malaka oshirish kurslarida ishtirok etishi va o'z faoliyatini muntazam tahlil qilib, o'zini rivojlantirishga intilishi zarur. O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi faqat bilim darajasi bilan emas, balki u bilimni qanday yetkazayotgani, o'quvchilarda qanday o'sish dinamikasi kuzatilayotgani bilan ham o'lchanadi. Natijada, yuqori kasbiy kompetensiyaga ega o'qituvchi — bu o'z fanining chinakam mutaxassisi, ta'lim jarayonining boshqaruvchisi va o'quvchilarning intellektual hamda shaxsiy rivojlanishiga yo'l ko'rsatuvchi yetakchidir.

2. Pedagogik va kommunikativ kompetensiya – o'quvchi bilan muloqot, jamoada ishlash, hamkorlik va muammoni hal etish ko'nikmalari.

Pedagogik va kommunikativ kompetensiya zamonaviy o'qituvchining kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi eng muhim omillardan biridir. Bu kompetensiya nafaqat bilim berish, balki o'quvchi shaxsini tushunish, unga ijobiy psixologik muhit yaratish va o'qituvchi–o'quvchi hamkorligini samarali yo'lga qo'yishni ham o'z ichiga oladi.

Birinchidan, **muloqot madaniyati** – o'qituvchining o'quvchi, ota-ona va hamkasblar bilan ochiq, samimiy, hurmatga asoslangan aloqada bo'lishini ta'minlaydi. Bu jarayonda o'qituvchi faqat bilim manbai emas, balki tinglovchi, yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi va ruhlantiruvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi. To'g'ri muloqot muhitida o'quvchilar o'z fikrini erkin ifoda etadi, savollar beradi, va o'z-o'zini rivojlantirishga intiladi.

Ikkinchidan, **jamoada ishlash va hamkorlik kompetensiyasi** o'qituvchining boshqa pedagoglar, metodistlar, va ta'lim tashkilotchilari bilan samarali hamkorlik qilishini nazarda tutadi. Bugungi ta'lim tizimida jamoaviy yondashuv, tajriba almashish, loyiha asosida ishlash va o'zaro o'rganish madaniyati muhim o'rin tutadi. Shunday o'qituvchi nafaqat o'z darsini samarali olib boradi, balki butun ta'lim muassasasining rivojiga hissa qo'shadi.

Uchinchidan, **muammoni hal etish va qaror qabul qilish kompetensiyasi** – o‘qituvchining har xil o‘quv, psixologik yoki ijtimoiy vaziyatlarda to‘g‘ri yechim topish, stress holatlarini boshqarish va konfliktlarni konstruktiv tarzda hal etish qobiliyatini anglatadi. Bunday yondashuv o‘quvchilar orasida tinch, sog‘lom va ijodiy muhitni shakllantirishga yordam beradi.

Umuman olganda, pedagogik va kommunikativ kompetensiyaga ega o‘qituvchi – bu faqat bilim beruvchi emas, balki ijtimoiy jihatdan faol, hamdard, o‘rnak bo‘luvchi va jamiyatda ijobiy o‘zgarishlar yaratuvchi shaxsdir. Shu bois, o‘qituvchilarni tanlash va rivojlantirish jarayonida ushbu kompetensiyalarga alohida e‘tibor qaratish zamon talabi hisoblanadi.

3. Refleksiv kompetensiya – o‘z faoliyatini tahlil qila olish, xatolardan o‘rganish va rivojlanish qobiliyati.

Refleksiv kompetensiya o‘qituvchining kasbiy faoliyatini chuqur tahlil qila olish, o‘z pedagogik tajribasini baholash hamda uni takomillashtirishga yo‘naltirilgan ichki ehtiyojini anglatadi. Ushbu kompetensiya o‘qituvchini doimiy o‘rganishga, yangiliklarni izlashga va o‘z amaliyotini ilmiy asosda takomillashtirishga undaydi. Refleksiv fikrlash o‘qituvchiga dars jarayonida o‘zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, ta‘lim metodlari va yondashuvlarining samaradorligini baholash imkonini beradi. Bunday tahliliy yondashuv natijasida pedagog o‘z faoliyatidagi kamchiliklarni aniqlab, ularni bartaraf etish yo‘llarini ishlab chiqadi. Natijada o‘qituvchi har bir darsni tajriba sifatida qabul qiladi va uni keyingi bosqichda yanada mukammallashtiradi.

Refleksiv kompetensiyaning muhim jihatlaridan biri — xatolardan o‘rganish madaniyatining shakllanishidir. O‘qituvchi o‘z faoliyatida yuzaga kelgan muammolarni tahlil qilib, ularni rivojlanish uchun imkoniyat sifatida ko‘radi. Bu esa o‘qituvchining kasbiy o‘shishiga, o‘z ustida ishlashga va yangiliklarni tatbiq etishga zamin yaratadi. Doimiy o‘zini rivojlantirish refleksiv kompetensiyaning tabiiy natijasidir. Bunday pedagog ta‘lim sohasidagi yangiliklarni o‘rganadi, zamonaviy

metodikalarni qo'llaydi, tajriba almashadi va o'z faoliyatini takomillashtirib boradi. Shu bois, reflektiv kompetensiyaga ega o'qituvchi ta'lim jarayonida faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga yo'l ko'rsatuvchi yetakchi sifatida namoyon bo'ladi.

4. Innovatsion kompetensiya – yangi texnologiyalarni qo'llash, metodik yangiliklarni yaratish va joriy etish salohiyati.

Innovatsion kompetensiya o'qituvchining ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalarni samarali qo'llay bilishi, yangi metodik yondashuvlarni ishlab chiqishi hamda ularni amaliyotga tatbiq eta olish qobiliyatini anglatadi. Ushbu kompetensiya o'qituvchini o'z faoliyatiga ijodkorlik bilan yondashishga, o'quv jarayonini takomillashtirish yo'lida yangi g'oyalarni sinovdan o'tkazishga va ilg'or tajribalarni joriy etishga undaydi. Innovatsion kompetensiyaga ega o'qituvchi o'quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni shakllantirish maqsadida turli interaktiv metodlardan foydalanadi. U raqamli vositalar, onlayn platformalar, ta'limiy dasturlar, sun'iy intellekt asosidagi ilovalar va virtual o'qitish texnologiyalarini dars jarayoniga uyg'unlashtira oladi. Bu esa o'qituvchiga ta'limni individuallashtirish, moslashuvchan o'quv muhiti yaratish va o'quvchilarning ehtiyojiga mos ta'lim resurslarini tanlash imkonini beradi.

Innovatsion kompetensiya, shuningdek, o'qituvchining o'z faoliyatini ilmiy asosda tahlil qilish, yangi pedagogik tajribalarni o'rganish va ularni mahalliy sharoitga moslashtirish salohiyatini ham o'z ichiga oladi. Bunday o'qituvchi o'quv jarayoniga yangilik kiritishdan cho'chimaydi, balki ta'limdagi o'zgarishlarning faol ishtirokchisiga aylanadi. Ushbu kompetensiya o'qituvchining kasbiy mustaqilligini mustahkamlaydi, yangilikka ochiqiligini kuchaytiradi va ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Natijada, innovatsion kompetensiyaga ega o'qituvchi nafaqat mavjud metodlarni qo'llovchi, balki ta'lim sifatini oshiruvchi yangiliklarning muallifiga aylanadi.

Tadqiqot davomida ta'lim muassasalari uchun **“kompetensiyaga asoslangan o'qituvchi tanlash modeli”** ishlab chiqilishi taklif etiladi. Ushbu modelda nomzodlarning:

- test sinovlari natijalari;
- amaliy mashg'ulotda kuzatuv bahosi;
- shaxsiy intervyu orqali aniqlangan motivatsiyasi;

• “demo dars” tahlili asosida yakuniy ball shakllantiriladi.

Xulosa

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim tizimida o'qituvchilarni tanlash, baholash va rivojlantirish jarayonlarini tubdan o'zgartiruvchi, innovatsion va samaradorlikka yo'naltirilgan konsepsiya hisoblanadi. Ushbu yondashuv o'qituvchini faqat bilim manbai sifatida emas, balki shaxsiy fazilatlarini, kasbiy qadriyatlarini, ijodiy tafakkuri va ijtimoiy mas'uliyatini uyg'unlashtirgan kompleks mutaxassis sifatida ko'radi. Shu boisdan, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan tanlov tizimi o'qituvchining haqiqiy kasbiy salohiyatini aniqlash, ularning kuchli va rivojlanishga muhtoj jihatlarni tahlil qilish hamda professional o'sish strategiyasini belgilash imkonini beradi.

Bunday tizimning afzalligi shundaki, u o'qituvchini faqat tayyor bilim egasi sifatida emas, balki ta'lim muhitini yaratadigan, o'qituvchilarning fikrlashini rivojlantiradigan, ijtimoiy hamkorlikni shakllantiradigan yetakchi sifatida ko'radi. Natijada, o'qituvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llay oladigan, innovatsion fikrlaydigan, muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qiladigan, o'qituvchi shaxsini markazga qo'ygan mutaxassisga aylanadi. Kompetensiyaga asoslangan tanlov tizimini joriy etish orqali ta'lim muassasalari o'z jamoasiga nafaqat malakali, balki o'z kasbiga sadoqatli, yangilikka ochiq, ijtimoiy faol pedagoglarni jalb

etish imkoniga ega bo'ladi. Bu esa ta'lim sifati va samaradorligini oshiradi, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va global raqobatga tayyorlik sifatlarini shakllantiradi.

Ushbu yondashuvning istiqboldagi ahamiyati shundaki, u ta'lim tizimida inson kapitalini rivojlantirish, o'qituvchilarni uzluksiz o'rganish va o'z ustida ishlashga undash orqali butun jamiyatning intellektual salohiyatini oshiradi. Shunday qilib, kompetensiyaga asoslangan o'qituvchi tanlash va rivojlantirish tizimi nafaqat ta'lim sifati kafolatlaydi, balki mamlakatning barqaror taraqqiyotiga, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga va yosh avlodni zamonaviy dunyo talablariga mos tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo'jayeva N.N. **Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.** – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020. – 256 b.
2. Jalolov J.J. **O'qituvchi kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari.** – Toshkent: Fan, 2019. – 198 b.
3. To'rayev B.T. **Ta'lim sifati va o'qituvchi faoliyati samaradorligini baholash mexanizmlari.** – Toshkent: Ilm ziyo, 2021. – 174 b.
4. Shirinov S. **Innovatsion yondashuvlar asosida pedagog kadrlarni tanlash va tayyorlash tizimi.** // *Ta'lim va innovatsiyalar* ilmiy jurnali. – 2022. – №3. – B. 45–52.
5. Boltaboeva D., Yuldasheva M. **Pedagog kadrlarni tanlash va rivojlantirishda kompetensiyaga asoslangan yondashuvning afzalliklari.** // *Ta'lim muammolari* ilmiy to'plami. – 2023. – №4. – B. 63–70.
6. **Teacher Policy Development Guide: Competency-based approaches to teacher recruitment and professional growth.** – Paris: OECD Publishing, 2020. – 112 p.
7. UNESCO. **Teaching and Learning: Achieving quality for all.** – Paris: UNESCO Reports, 2019. – 182 p.

8. Hargreaves, A., Fullan, M. **Professional Capital: Transforming Teaching in Every School.** – New York: Teachers College Press, 2020. – 228 p.
9. Darling-Hammond, L. **Empowered Educators: How High-Performing Systems Shape Teaching Quality Around the World.** – San Francisco: Jossey-Bass, 2017. – 304 p.
10. Spencer, L.M., Spencer, S.M. **Competence at Work: Models for Superior Performance.** – New York: John Wiley & Sons, 2018. – 372 p.